

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

6/3-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

Raxmonov A.R. Ta'lim innovatsiyalari va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyati	193
Karomov B.K. O'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik mohiyati	199
Лухманов Д.Б. Миллий анъаналардан фойдаланиш технологиялари асосида касбий-педагогик фаолиятини таъкил этиш муаммосининг назарий ва амалий ҳолати	207
Xalmuxamedova M.A. Talabalarining kasbiy kompetentligini takomillashtirishda mehnatning roli	213
Ismoilova N.S. Talabalarda kreativ faoliyatni rivojlantirishning mavjud holati	219
Жўраев Ш.М. Педагогика олий таълим муассасалари талабаларида рефлексив позицияни ривожлантиришнинг тузилиши ва ўрни ҳамда аҳамияти	225
Жўраев Ш.М. Бўлажак ўқитувчиларда рефлексив позицияни ривожлантириш мезонлари ва кўрсаткичлари ҳамда даражалари	233
Bekqulov Q.Sh., Barakayeva Ch .S. Darsdan tashqari vaqtlarda talabalarining mustaqil ijodiy ish faoliyatini tashkil etish bosqichlari	241
Raxmanova M. Q. Individual o'qitish texnologiyasi asosida o'quvchilarning faolligni rivojlantirish	246
Quyliyeva O.R. Ilk katta sinf o'quvchilariga texnologiya darslarini o'qitishda kasbga yo' naltirish tamoyillarini shakllantirish masalalari	253
Ismailova D. R. Talabalarning axloqiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari	259
Abdirimova I.K. Klaster modeli asosida o'quvchilar loyihalash faoliyatini shakllantirish	264
Ortiqov O.A. Marketing tadqiqotlaridagi zamonaviy yondashuvlar tahlili	269
Qurbonova M. F. Ixtisoslashtirilgan maktablarning tashkil etish zarurati	273
Исманова М.А. Талабаларда ижодий-креативлик сифатларини ривожлантириш	277
Bekturdiyev Q.B. Ta'limda boshqaruv tizimi samaradorligini oshirishning o'ziga xos xususiyatlari	282
Наркабилова Г. К вопросу о потребности формирования цифровой грамотности студентов	286
Боймирзаева Д. Совершенствование механизмов организации и управления процессом формирования социальной креативности у будущих менеджеров образования	290
Юлдашева Г. Развитие профессиональной компетентности у будущих студентов педагогического ВУЗа	294
Умарова Г. Аспекты, заложенные в содержание профессиональных знаний будущих инженеров на основе интегративного подхода	300
Tashpulatov R.Kh., Saidnazarova S.F. Investigation of the quality of additionally acquired knowledge of the learning process	308
Sarsenbaev D. Pedagogical approaches in developing communicative competence	313

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Melikuzieva M. Talaba-yoshlarning ma'naviy axloqiy tarbiyasini rivojlantirishda Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u blig" asarining tarbiyaviy imkoniyatlari	324
Siddiqov I. Virtual muzeylar va ularning bo'lajak tarix o'qituvchilarida informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishdagi o'rni	330

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Jumanqo'ziyev O'. Informatika fani darsligi dasturlash tillari bo'limlari mazmuni	336
Shirinov F.Sh. Multimedia texnologiyalarini ta'lim sohasida qo'llanilishi	344
Jumanqo'ziyev O'. Umumta'lim mkatablari o'quvchilarining axborot madaniyatini shakllantirishda dasturlash tillarining o'rni	349
Sulaymanova D. Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari fanini o'rgatishda web-quest texnologiyasidan foydalanish	357
Yusupov M.R. Ba'zi matnli masalalarni yechish usullari	

TALABALARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA MEHNATNING ROLI

Xalmuxamedova M.A.

CHDPU texnologik ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Tayanch so'zlar kompetentlik, kasbiy kompetentlik, kasbiy kompetentlik sifatleri, pedagogik kasbiy kompetentlik, pedagogning individual rivojlanish dasturi, o'z-o'zini rivojlantirish, pedagogning o'z ustida ishlashi, pedagogning o'z ustida ishlash bosqichlari, o'z-o'zini baholash.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетенция, педагогическая компетенция, индивидуальная программа развития, саморазвитие, педагогическая работа над собой, этапы работы педагога над собой, самооценка.

Key words: competence, professional competence, educational qualifications of professional competence, pedagogical program of individual development, self-development, teacher's work on himself, stages of the teacher's work on himself, self-esteem, heritage.

Kirish. Mavzuning dolzarbligi. Talabalrning amaliy faoliyati haqida gap ketganda mehnat tarbiyasi va uning inson kamolotidagi o'rni haqida aytib o'tish joizdir.

Mehnat-shaxs tarbiyasining asosiy samarali shakllaridan biridir. Mehnatning tarbiyaviy kuchi shundaki, u insonning shaxsiga maqsadli, o'zgaruvchan va doimiy ravishda takomillashtiradigan ta'sir ko'rsatadi.

Mehnat tarbiyasi - bu mehnat qilish ko'nikma va malakalarini, mehnatga ijobiy munosabatni, yuqori natijalarga erishish istagini shakllantirishga qaratilgan maqsadli jarayondir.

Mehnat tarbiyasi nafaqat oilada, balki bolalar bog'chasida, maktab, oliy ta'lim va hokazolarda shakllanadi. Uzluksiz va maqsadli mehnat ta'limi keyinchalik kasbni to'g'ri tanlashga yordam beradi.

Mehnat orqali tarbiyalashning funksiyalari:

- Ta'limiy. Talabani mehnat faoliyati sohasida amaliy ko'nikmalarni egallashga o'rgatadi, shuningdek, kasbiy mehnat faoliyatining birlamchi ko'nikmalari bilan tanishtiradi.

- Rivojlantiruvchi. Mehnat nafaqat jismoniy rivojlanishga ta'sir qiladi, balki shaxsning intellektual, hissiy-irodaviy, ijtimoiy rivojlanishiga ham yordam beradi.
- Tarbiyaviy. Mehnat kollektivizm, intizom tuyg'ularini tarbiyalaydi, mehnatsevarlik va o'zgalar mehnatiga hurmatni shakllantiradi.

Mehnat ta'limining vazifalari:

1. Mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish.
2. Yuqori ijtimoiy qadriyatlar va mehnat faoliyatiga qiziqishni shakllantirish.
3. Mehnatga ijodiy yondashishni rivojlantirish, hunar o'rganish va mehnat qilishga intilish.
4. Shaxsda mehnatsevarlik, mas'uliyat va burch tuyg'usi, maqsadga intilish va boshqa yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalash.

5. Turli mehnat ko'nikma va malakalariga o'rgatish.

6. Aqliy va jismoniy mehnat madaniyati asoslarini shakllantirish.

Mehnat orqali tarbiyalash jarayonining mazmuni qo'yilgan vazifalar bilan belgilanadi. [1]

Mehnatsevarlik tushunchasi. Mehnat vositasida tarbiyalashning asosiy maqsadi-talabalarda mehnatga muhabbat, ish sifatini muntazam ravishda oshirish istagi, faol hayotda ishtirok etish va boshqalar.

Mehnatga ijobiy munosabat ishontirish, tushuntirish va mashq qilish kabi usullar orqali erishiladi. Doimiy mashqlar ajoyib natijalarga olib keladi va bu odamga quvonch va yanada ko'proq mehnat qilish istagini beradi. Shu yo'llar orqali mehnatsevarlik shakllanadi. Quyidagi elementlar mehnatsevarlikni belgilaydi:

- Mehnatga motivatsiya;
- Mehnat qilish qobiliyati;
- Mehnat jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni yengish uchun iroda;
- O'zi va butun jamiyat ravnaqi uchun mehnatni ongli ravishda bajarish.
- Mehnat jamiyatning moddiy va ma'naviy boyishining asosiy manbaidir.
- Jamiyatdagi har bir inson mehnat qilishi kerak, chunki mehnat shaxs tarbiyasining asosidir. Agar inson uzoq va samarali ishlasa, u o'z egallagan ko'nikmalarini har qanday faoliyatda qo'llashi mumkin. Shuning uchun ham mehnat tarbiyasi ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismi sifatida belgilanadi.

Mehnat orqali tarbiyalash ishlarining katta qismi maktab vaqtiga to'g'ri keladi. Maktabda mehnat bilan shug'ullanishning ko'p turlari mavjud. Asosiylari, o'z o'quv qurollarini toza tutish, shaxsiy gigiyena, atrof-muhit

tozaligi. Texnologiya darslarida maktab dasturiga muvofiq maxsus tashkil etilgan mehnat qilish bilan shugʻullanadilar.

Talabalar ushbu mehnat koʻnikmalarini oʻquvchilarga ham singdirishi lozim. Buni quyidagi yoʻnalishlarda koʻrib chiqamiz:

Mehnat tarbiyasi – pedagogikada talabalarni jamiyat uchun foydali boʻlgan turli xil mehnat turlariga jalb qilishni anglatadi. Mehnat vositasida tarbiyalashning asosiy maqsadi-oʻquvchilarda mehnat qilish koʻnikma va malakalarini shakllantirish va ularda ijodiy dunyoqarash va mehnatsevarlikni tarbiyalash.

Mehnat tarbiyasining vazifasi - boshlangʻich kasbiy taʼlimni amalga oshirish, mehnatsevarlik va boshqa axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, mehnatga va uning natijalariga ijobiy munosabatda boʻlishdir.

Mehnat tarbiyasi mehnatga va mehnat qiluvchi insonlarga hurmatni tarbiyalaydi. Mehnat taʼlimi jarayonida oʻquvchilar kundalik hayotda kerak boʻlgan bilim va koʻnikmalarga ega boʻladilar. Mehnat oʻquvchilarni kasbga yoʻnaltirishda muhim oʻrin tutadi, chunki u shaxsning qobiliyat va koʻnikmalaridan kelib chiqib, kasbni ongli ravishda tanlashga undaydi.

Bugungi kunda maktab oʻquvchilari mehnat qilishni istamasliklari, dangasaliklari va eʼtiborsizliklari qayd etilmoqda. Maktab oʻquvchilari topshiriqlarni bajarishni istamaydilar, chunki bu ishlar ularda qiziqish uygʻotmaydi. Biroq, buni tuzatish mumkin. Buning uchun oʻquvchilar uchun ijtimoiy foydali mehnatni tashkil etishga, mehnatni iqtisodiy foydali tomonlarini koʻrsatishga harakat qilishimiz kerak.

Mehnat taʼlimi tizimi. Turli xil jismoniy va intellektual faoliyat turlari, rivojlangan texnik tafakkur, mehnatga ijobiy munosabat, mehnat jamoasidagi muloqot-bularning barchasi mehnat tarbiyasini amalga oshirishning asosiy mexanizmlari hisoblanadi. Aqliy mehnat faoliyati bolada kreativ qobiliyat, fidoyilik, mehnatga ijodiy munosabatni shakllantiradi. Texnik fikrlash, samarali mehnatni tashkil etishda texnologik bilim va tajribani toʻplash, shuningdek, oʻz mehnat faoliyati natijalarini baholash uchun zarurdir.

Mehnat faoliyati oʻquvchilarning koʻnikmalari, qobiliyatlari, mehnat qilishga va jismoniy qiyinchiliklarga chidamlilik sifatlarini belgilaydi. Mehnatga munosabat mehnatni toʻgʻri tashkillashtirish natijasi sifatida ifodalanadi. Oʻquvchilar mehnat faoliyatida taʼlimiy mehnat birinchi oʻrinda turadi, chunki intellektual mehnat murakkab va qiyin ish sanaladi.

Oʻquvchilarga mehnatni sevishlariga yordam berish kerak, shunda ular mehnatga ehtiyojni his qiladilar. Bola uchun mehnat ogʻir yuk yoki jazo emas,

balki o'z iste'dodini namoyon etish, foydali va hayrli ish bilan shug'ullanish ekanligini ko'rsatmoq lozimdir.[2]

Mehnat – jamiyat moddiy va ma'naviy boyligining asosiy manbai. Mehnat shaxs tarbiyasining asosi, har bir insonning burchi. Inson uzoq va samarali ishlash uchun ko'nikma va qobiliyatlarga ega bo'lgan holda, ularni o'z faoliyatining istalgan yo'nalishida qo'llashi mumkin. Shuning uchun ham mehnat tarbiyasi pedagogik jarayonining muhim elementi hisoblanadi. Ta'lim va tarbiya amaliy mehnat faoliyati bilan uyg'unlashgandagina tarbiya to'kis hisoblanadi.

Hozirgi iqtisodiy vaziyat va fan-texnika taraqqiyotining tez sur'atlar bilan o'sib borishi sharoitida, inson yangi bilimlarni tez o'zlashtirish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak, bu esa katta mehnatni talab qiladi. Zamonaviy inson muvaffaqiyatga erishish uchun o'z kasbi bo'yicha yuqori malakali mutaxassis bo'lishi, bilim, ko'nikma va intellektual rivojlanishni doimiy ravishda takomillashtirib borishi kerak. Bunga erishish uchun esa inson ko'p va qattiq ishlashi kerak.

Mehnat tarbiyasi ko'p yillar davomida pedagogika fani tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Ushbu tadqiqotlar asosida mehnat tarbiyasining asosiy vazifalari aniqlandi.

Mehnat insonning aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi va axloqiy tarbiyasini shakllantiradi. Mehnat faoliyati insonning o'ziga bo'lgan hurmatini oshiradi, u o'zini jamiyatning zarur va foydali a'zosi deb biladi, o'zining ijtimoiy burchini anglab, tushunishga o'rganadi, umumiy ishga hissa qo'shishga intiladi, o'z mehnati natijasi bilan faxrlanadi. Kelajakda bularning barchasi insonning moddiy farovonligining asosiga aylanadi va o'qituvchining vazifasi o'quvchilarni bunga ishonitirish, bu esa o'z navbatida ular uchun mehnat qilishga motivatsiya bo'ladi.

Mehnat tarbiyasi haqida so'z ketganda mehnatning o'ziga xos turlari haqida aniq tasavvurga ega bo'lish kerak:

Uy mehnati. Undan insonni mehnat haqidagi tasavvuri va mehnat ko'nikmalari boshlanadi. Bola uy ishlarining birinchi saboqlarini oilada oladi. Aynan oila va undagi muhit bolani qanday ulg'ayishi, mehnatga qanday qarashi, mehnatsevarligi yoki buning aksi dangasiligi va ishyoqmasligini shakllantiruvchi dargoh hisoblanadi. Bolalarni mehnatga o'rgatish, ularning mehnat qilish ko'nikma va malakalarini shakllantirish, o'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan boshlanadi.

Ota-onalari bilan birgalikda, ularning rahbarligi va nazorati ostida bolalar uyda, bog'da, tomorqada ishlaydi. Bolalar qanchalik katta bo'lsa, ular uy yumushlarida shunchalik ko'proq qatnashadilar.

Ta'limiy mehnat. K. D. Ushinskiy ta'kidlaganidek, o'quvchilik bola uchun eng og'ir ishdur, chunki u uzoq, mashaqqatli va katta aqliy kuch talab qiladi. Ta'limiy mehnatning murakkabligi shundaki, uning natijalarini aniqlash qiyinroq va darhol ko'rinmaydi.

Mehnat tarbiyasi va ta'lim vazifalari texnologiya darslarida hal etiladi. Ushbu darslarda o'quvchilar oddiy qog'oz kesish, loy va plastilindan modellashtirish kabi ishlardan, politexnik dunyoqarashni shakllantiruvchi va bo'lajak kasbiy yo'nalishlarini belgilab beruvchi sohalargacha o'rganadilar.

Ijtimoiy foydali mehnat. Bu turdagi mehnat azaldan o'quv jarayoni uchun yaxshi rag'bat, ijtimoiy hayotda faollikning haqiqiy maktabi bo'lib kelgan. Moddiy foyda manbai bo'lmagan ijtimoiy foydali mehnat, o'quvchilarni birinchi kundanoq jamoat ishlariga jalb qilib, insonlarga va jamiyatga naf keltira olishga o'rgatadi.

O'quvchilar tomonidan amalga oshiriladigan ijtimoiy foydali ishlar ko'lami ancha keng-mehnat va urush faxriylari oilalariga homiylik qilishdan tortib, qishloq va shaharlarda ko'kalamzorlashtirish, tabiat va tarixiy obidalarni muhofaza qilishgacha.

Mehnatga tayyorlashda o'quvchilarni maktabda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishi muhim o'rin tutadi. Bu sinf xonalari, laboratoriyalar, ustaxonalar, maktab xududi, sport maydonchalari va maktab atrofining tozaligi va ko'rkamligini saqlash, kutubxona kitoblari va ko'rgazmali qurollarni ta'mirlashdan iborat.

O'z-o'ziga xizmat ko'rsatishning eng oddiy shakli bu maktabdagi navbatchilikdir. Bu borada Yaponiya tajribasi haqida aytib o'tish joizdir. Yaponiyada har bir o'quvchi darsdan keyin qolib o'z sinfini o'zi tozalaydi atrofni tozalab, hamma joyni ideal holatga keltirgandan so'nggini uyiga ketadi. Bu Yaponiya maktablarida majburlash yo'li bilan qilinmaydi, chunki ularda o'zi yashayotgan makon, atrof muhitni go'zalligi va tozaligi uchun javobgarlik hissi tug'ilganidan shakllanadi va qon-qoniga singib ketgan. Qatarda o'tgan futbol bo'yicha chempionati o'yinlarida ham yaponlar stadionda o'zgalari tomonidan tashlab ketilgan axlatlarni o'yindan so'ng yig'ib olib ketayotgani haqida olingan kadrlar, internet foydalanuvchilarini bu yuqori madaniyatli halqqa nisbatan hurmatni yana bir bor oshirdi.

O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish jarayoni o'quvchilarda kollektivism, tejamkorlik, ozodalik kabi fazilatlarini tarbiyalaydi, sanitariya-gigiyena ko'nikmalarining mustahkam poydevori yaratiladi.

Ishlab chiqarish mehnati. Bu pedagogikada ta'limni samarali mehnat bilan uyg'unlashtirishning izchil amalga oshiradigan sohasidir.

Turli yosh bosqichlarida unumli mehnatni tashkil etish shakllari va uni amalga oshirish usullari har xil. Kichik maktab o'quvchilari uchun bunday mehnat o'yin shaklida bo'ladi. Bunda bolalar maxsus ishlab chiqarilgan asboblardan foydalanadi. O'smirlar va katta yoshdagi o'quvchilar kattalar bilan birgalikda ishlaydi, bir xil asbob-uskunalar, bir xil jihozlardan foydalanadi, ishlab chiqarish sharoitida ishlaydi, ish topshirig'ini o'zlari oladi, ish tartibini rejalashtiradi, uning bajarilishini nazorat qiladi va natijalarini baholaydi.

Mehnat muvaffaqiyat va ichki qoniqish hissini keltirmasa, bola uchun hech qachon jozibali bo'lmaydi. Shuning uchun mehnat topshiriqlarini shunday tashkil etish kerakki, unda bola mehnatini samarasini va natijasini ko'ra olsun va uni emotsional va tajriba tomonidan boyita olsun.

Albatta texnologiya ta'limi yo'nalishi talabalarini mehnat va uning o'quvchi kamolotidagi o'rnini yaxshi bilishi lozim. Bu ularning kasbiy kompetentligining asosiy shartlaridan biridir. Chunki talaba o'zi mehnatga va kasb-hunarga yo'naltirilgan bilimlarni chuqur o'zlashtirishi va kelajakda maktabda ushbu bilimlarni o'quvchilar bilan amalda qo'llay olishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Кондратьева С. , Егорова Р. И. Роль трудового воспитания в формировании личности учащихся // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 43. – С. 31–33.
2. Гуламов Г. « Взаимосвязь общественно полезного труда и нравственного воспитания учащихся » // Сов. «педагогика», 1991 г.
3. Халмухамедова М. А. Нақибандия тариқатида касб-хунар эгаллашга даъват/ Academic Research in Educational Sciences VOLUME 2 | ISSUE 12 | 2021 ISSN: pp. 2181-1385

РЕЗЮМЕ

Maqolada talabalarining kasbiy kompetentligini oshirishda mehnatning roli o'z aksini topgan.

РЕЗЮМЕ

В статье отражена роль труда в повышении профессиональной компетентности студентов.

SUMMARY

The article reflects the role of labor in increasing the professional competence of students.